

Meniń hár tárepimde on tórt kekirim bar,
Biraq men dúwtarıńa tartılar shayı emespen”

Etnograflar ádetler tárepinen ruxsat etilgen neke aldı
baylanıslardıń usınday túrleri sáwlelengen.

Qaraqalpaqlardıń 1920-1930-jıllarǵa shekem
shańaraqlıq-neke múnasibetleri izertlewshiler tárepinen
derlik úyrenilmegen. Sonıń ushın biz qaraqalpaqlar xalıq
awızeki dóretpeleriniń etnografiyalıq analizine mırájat

Adebiyatlar

1. Бекмуратова А. Быт и семья каракалпаков в прошлом и настоящем. – Нукус: «Каракалпакстан», 1970.

2. Есбергенов Х., Атамуратов Т. Традиции и их преобразование в городском быту каракалпаков. – Нукус: «Каракалпакстан», 1975, -С. 212.

3. Утепбергенов М.А. Каракалпак шаңарағының социаллық хэм этнопсихологиялық өзгешеликleri. –Нөкис: «Қаракалпакстан», 2011, 12-18-б.

РЕЗЮМЕ

В статье представлена информация об этапах развития каракалпакской семьи и супружеских отношений, нескольких типах каракалпакского брака и выборе невесты, выкуп за невесту.

PEZIOME

В статье представлена информация об этапах развития каракалпакской семьи и супружеских отношений, нескольких типах каракалпакского брака и выборе невесты, выкуп за невесту.

SUMMARY

This article deals with the information about the development stages of Karakalpak family and marital relations, several types of Karakalpak marriage and the choice of a bride, a ransom to the bride.

XALQARO BAHOLASH DASTURLARIGA MOS TEST TOPSHIRIQLARINING BAJARILISHI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR

Sh.Sh.Shodiyev – *tayanch doktorant*

Navoiy davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: eksperiment, testning darajalari, kontekst, miqdor, statistika.

Ключевые слова: эксперимент, уровни тестирования, контекст, количество, статистика

Key words: experiment, test levels, context, quantity, statistics

Soʻnggi yillarda Respublikamizda taʼlim tizimini sifat va samaradorligini yanada oshirish boʻyicha zarur boʻlgan bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, DTS da maktab oʻquvchilari egallagan nazariy bilimlarini kundalik hayotda qoʻllash koʻnikmasini shakllantirish uchun kompetensiyaviy talabning qoʻyilishi, taʼlim sifatini jahon andazalari darajasiga chiqarish hamda oʻquvchilar bilimlarini baholash sifatini yanada takomillashtirish uchun turli xil xalqaro baholash dasturlarida, jumladan, PISA dasturida ishtirok etish boʻyicha olib borilayotgan tayyorgarlik ishlarini bunga misol sifatida keltirish mumkin.

PISA bu - oʻquvchilarning savodxonligini baholash boʻyicha xalqaro tadqiqot dasturi boʻlib, uning asosiy maqsadi oʻquvchilarning ijodiy fikrlash koʻnikmalarini turli xil testlar koʻrinishida baholashdan iboratdir. Bu dastur oʻquvchi yoshlarning ijodiy va mantiqiy fikrlashlariga, olgan bilimlarini hayotda qoʻllay olish qobiliyatlariga baho berish va keyinchalik bu koʻnikmalarni rivojlantirishga undaydi [1].

Fikrimizni dalili sifatida PISA dasturiga mos quyidagi masalalarni qarab chiqamiz [2].

1-savol: Poyezd uzunligi 450 m boʻlgan koʻprikdan 45 sekundda, simyogʻoch yonidan esa 15 sekundda oʻtadi. Poyezdning tezligi va uzunligini toping.

- $v = 30 \text{ m/s}$ va $s = 1350 \text{ m}$
- $v = 10 \text{ m/s}$ va $s = 1350 \text{ m}$
- $v = 10 \text{ m/s}$ va $s = 150 \text{ m}$
- $v = 30 \text{ m/s}$ va $s = 150 \text{ m}$
- $v = 30 \text{ m/s}$ va $s = 450 \text{ m}$

1-savol toʻgʻrisida maʼlumot:

Savol tasnifi: poyezdning tezligini va uzunligini aniqlash.

Matematikaga oid mazmuni: munosabatlar.

Kontekst: ijtimoiy.

etemiz. Qaraqalpaqlardıń XI-XVI ásirlerdegi xalıq awızeki dóretpelerinde biziń áyyemgi ata-babalarımızdıń qımbatlı tariyxıy-etnografiyalıq maǵlıwmatları bar. Bul shıǵarmalardıń kóbisi ádebiy maǵanalı túrde bayan etilgen hám oldardan qımbatlı tariyxıy maǵlıwmatlar keltirilgen. Usı maǵlıwmatlar tiykarında Aral boyı xalıqlarınıń etnomádeniy baylanısları, sociallıq dúzimi, xojalıqlar tipi, shańaraq hám neke túrlerin anıqlaw múmkin.

Aqliy faoliyat turi: qoʻllash.

1-savolning baholash mezonı. Quyidagi holda javob toʻliq qabul qilinadi:

Toʻgʻri javob: C) $v = 10 \text{ m/s}$ va $s = 150 \text{ m}$.

Quyidagi hollarda javob qabul qilinmaydi:

Boshqa javoblar yoki javob berilmagan boʻlsa.

Izoh: bu masalani yechishda ahamiyat kasb etadigan omillardan biri yoʻl formulasini qoʻllagan holda poyezdning tezligini va poyezdning uzunligini topishdir. Oʻquvchilarning 54 foizi topshiriq shartini toʻgʻri tushunib, poyezd 450 m boʻlgan uzunlikdagi koʻprikdan 45 sekundda oʻtganini hisobga olib, yoʻlni $S = 450 \text{ m}$ va oʻtgan vaqtni $v = \frac{S}{t} = \frac{450 \text{ m}}{45 \text{ s}} = 10 \frac{\text{m}}{\text{s}}$ deb belgilab, poyezdning tezligini toʻgʻri topishgan. 34 foiz oʻquvchilar ushbu savolga simyogʻoch yonidan poyezd $t = 15 \text{ s}$ da oʻtganligini inobatga olib, poyezdning uzunligini yoʻl formulasidan foydalanib

$S = v \cdot t = 10 \frac{\text{m}}{\text{s}} \cdot 15 \text{ s} = 10 \cdot 15 \frac{\text{m} \cdot \text{s}}{\text{s}} = 150 \text{ m}$ ekanligini toʻgʻri hisoblab chiqishgan, ammo 30 foiz oʻquvchilar esa yoʻlni $S = 450 \text{ m}$ va oʻtgan vaqtni $t = 15 \text{ s}$ deb belgilab, $v = \frac{S}{t} = \frac{450 \text{ m}}{15 \text{ s}} = 30 \frac{\text{m}}{\text{s}}$ poyezdning tezligini xato topishgan.

36 foizga yaqin oʻquvchilar poyezdning tezligini va uning uzunligini topishda nimalarni eʼtiborga olish kerakligini bila olmadi.

2-savol: Noqulay ob-havo tufayli kartoshkaning bahosi 20% ga koʻtarildi. Oradan biroz vaqt oʻtgach uning narxi 20% ga arzonladi. Kartoshkaning oxirgi narxi dastlabki narxidan arzonmi yoki qimmat? Necha foizga?

- 4) arzonladi, 96%
- 5) qimmatlashdi, 4%
- 6) oʻzgarmadi
- 7) arzonladi, 4%

8) qimmatlashdi, 96%

2-savol to'g'risida ma'lumot:

Savol tasnifi: mahsulot bahosining foizlarda muayyan vaqt oralig'ida avval ko'tarilishi va keyin arzonlashishining mahsulotning dastlabki narxi bilan tafovutini aniqlash.

Matematikaga oid mazmun sohasi: o'zgarish va munosabatlar.

Kontekst: ijtimoiy.

Aqliy faoliyat turi: ifodalash.

2-savolning baholash mezonini. Quyidagi holda javob to'liq qabul qilinadi.

To'g'ri javob: D) arzonladi, 4% ga.

Quyidagi hollarda javob qabul qilinmaydi:

Boshqa javob berilgan yoki javob berilmagan bo'lsa.

Izoh: xususiyatiga ko'ra, bu masala uning yechimi uchun talab etiladigan barcha ma'lumotlarni o'ziga jamlagan bo'lib, foizlarga oid masalalar turkumiga kiradi. O'quvchilardan mahsulotning dastlabki narxini 20% ga ko'tarib, keyin esa shu ko'tarilgan narxni 100% deb, shu narxning 20% ini topib, 20% ko'tarilgan narxdan ayirib tashlash so'ralgan edi.

Shunga qaramay, 15 yoshli o'quvchilar uchun mazkur masalani yechish biroz qiyinchilik tug'dirgan. Nazorat sinovida ishtirok etgan o'quvchilarning atigi 33% gina masalani to'g'ri yecha olishgan, ya'ni kartoshkaning narxini 1 birlikni 100% deyidigan bo'lsak va 20% oshirsak, quyidagi munosabat

$$1 + \frac{1}{100} \cdot 20 = 1 + \frac{20}{100} = 1 + \frac{1}{5} = \frac{5+1}{5} = \frac{6}{5} \text{ . Bundan esa } \frac{6}{5} \text{ ni } 100\% \text{ deb olib uning } 20\% \text{ ini ayirsak: } \frac{6}{5} - \frac{6}{5} \cdot \frac{20}{100} = \frac{6}{5} - \frac{6}{5} \cdot \frac{1}{5} = \frac{6}{5} \left(1 - \frac{1}{5}\right) = \frac{6}{5} \cdot \frac{4}{5} = \frac{24}{25} \text{ kelib}$$

$\frac{24}{25} \cdot 100 = 24 \cdot 4 = 96\%$ chiqadi. Demak, bo'lar ekan. Bu natijalardan, ya'ni $100\% - 96\% = 4\%$ hosil bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, kartoshkaning dastlabki narxidan oxirgi narxi 4% arzonlashgan. 48% o'quvchilar esa kartoshkaning narxi bir xil foizda oshsa va kamaysa, o'zgarishsiz qoladi deb javob bergan. Bundan ma'lum bo'ladiki, kartoshkaning dastlabki narxi bilan oxirgi narxi orasidagi tafovutni topish qiyinchilik tug'dirgan.

Bu topshiriqning ayrim xususiyati ba'zi o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'dirishiga sabab bo'lgan. Ya'ni savolga javob berish o'quvchidan matematik bilimlardan tashqari iqtisodda qo'llaniladigan foiz tushunchasini, haqiqiy hayotda orttirilgan bilimlarini matematik masalani yechishda qo'llash talab etiladi. Demak, o'quvchida ushbu masalani yechishda topshiriqning modelini tasavvurda yaratish va uning xususiyatlarini anglash anchagina qiyinchilik tug'dirganligi sababli ko'pchilik o'quvchilar bunga javob bera olishmagan.

3-savol: Son 7 ga kamaytirildi, so'ngra natijani 10 marta kamaytirildi. Natijada dastlabki sondan 34 ga kam son hosil bo'lgan bo'lsa, dastlabki sonni toping.

3-savol to'g'risida ma'lumot:

Savol tavsifi: o'ylangan sonni toping.

Matematikaga oid mazmun sohasi: miqdorlar.

Kontekst: ijtimoiy.

Aqliy faoliyat turi: hisoblash.

3-savolni baholash mezonini. Quyidagi holda javob to'liq qabul qilinadi:

To'g'ri javob: 37.

Quyidagi hollarda javob qabul qilinmaydi:

Boshqa javob berilgan yoki javob berilmagan bo'lsa.

Izoh: o'quvchilarning faqatgina 35% bu topshiriqni to'liq bajargan. 41% o'quvchilar esa kamaytirish, marta kamaytirish va kam degan so'zlarni tushinishda qiyinalishgan. Masalani yechishda raqamlar bilan ishlash kerak. Shuning uchun bu vazifa "miqdorlar" bilan bog'liq. Noma'lumni topishda tegishli algoritmlardan foydalanish ya'ni informatikada zarur bo'lgani sababli "qo'llash" faoliyatiga bog'liq.

O'quvchilardan testlarni olayotgan jarayonimizda shunga e'tiborni qaratdikki, savollarning qamrov darajasiga qarab, natijalar o'zgarib bordi. Ya'ni testlar birgina matematika doirasida emas, balki mohiyat va mazmun jihatidan fizika, kimyo, biologiya, chizmachilik, geografiya va iqtisod fanlarini o'z ichiga olgan. O'quvchidan misolni yechish davomida barcha fanlar bilan bog'lagan holda mantiqiy fikr yuritishni talab qiladi.

Ushbu tajriba asosida biz quyidagi statistikaga ega bo'ldik. Yuqorida qayd etilgan masalani na'muna sifatida ko'raylik (maktabda olingan tajriba asosida).

Savollar	To'g'ri javoblar (% da)	Qisman to'g'ri javoblar (% da)	Noto'g'ri javoblar (% da)	Yo'l qo'yilgan xatolar sabablari	Zaruriy choralar
1-savol	34%	30%	36%	Matematik arifmetikada	Mantiqiy fikrlashni va hayotiy misollarda qo'llashni o'rgatish
2-savol	33%	19%	48%	Birgina misolda ham matematika, ham iqtisod va hayotiy orttirilgan bilimlarni bilish va tasavvurda topshiriq modelini yaratishda	Matematikaga oid misolda faqatgina matematik bilimlarni emas, balki boshqa fanlar bilan bog'liq ekanligini singdirish va ulardagi formula, tushuncha, mulohazalarni qo'llashni o'rgatish
3-savol	35%	24%	41%	Miqdorlar va noma'lumlarga oid algoritmlarni qo'llash bilan bog'liq	Informatikadagi algoritmlarni matematik misollarga qo'llash haqidagi bilim, ko'nikma, malakalarni hosil qilish

Bundan tashqari maktabda olib borilgan tajriba asosida shuni aniqladikki, fanlardan olinayotgan har bir nazorat ishi yoki testlar odatda faqat shu fan doirasida tuziladi, bu esa o'quvchilarni yuqori natijalarga erishishiga olib keladi. PISA masalalari yoki testlarida esa birgina misolni o'zida matematik bilim kamlik qiladi. Bu esa bolalarni aniqlash

to'g'ri javobni topishlariga qiyinchilik tug'dirmoqda va bu kamchiliklar natijasida xalqaro baholashlarda ko'rsatkichning past bo'lishiga olib kelar ekan.

PISA dasturidagi topshiriqlar mohiyatini yanada teran anglab yetish uchun o'quvchining tayyorgarlik ishlarini faqat 15 yoshdan emas, balki undagi ilk qadamlarni kichik

yoshlarida ya'ni 5-6 sinfdan boshlash kerakligi maqsadga muvofiqdir.

Yuqoridagi fikrlarni inobatga olgan holda, biz matematik masalalarning har bir savolini qaysi sinflarda aynan qanday mavzular bilan birgalikda olib borish bo'yicha fikr yuritdik. Shuningdek, tajriba sifatida ushbu masalalarni Navoiy shahridagi 10-maktabning sakkizinchi va to'qqizinchi sinflari miqyosida sinovdan o'tkazildi. Na-

tijada o'quvchilardan olingan har bir testning ikkita darajasi, ya'ni, osonroq darajasini 90%, murakkabroq darajasini esa 30-40% oralig'ida ishlashgan.

Demak, yuqoridagilarga asoslanib xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, o'quvchilarda mantiqiy va fanlararo fikrlash, hayotiy tajribalarga asoslanish kabi ko'nikmalarni shakllantirish lozim bo'ladi.

Adabiyotlar

- 1) А.Б.Раджиев ва бошқалар. Ўқувчилар саводхонлигини баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотлар дастури (қўлланма). Т.: 2019. -62 б.
- 2) М.Сахаев. Элементар математика масалалари тўплами. I-қисм. Т.: “Ўқитувчи”, 1977. -272 б.
- 3) markaz.tdi.uz web-sayti

REZYUME

Ushbu maqolada maktab o'quvchilarining egallagan nazariy bilimlarini kundalik hayotda qo'llash ko'nikmalarini aniqlash ko'rib chiqilgan. O'quvchilarning ko'nikmalari shakllanganligini baholash uchun PISA xalqaro baholash dasturining tadbiri bo'yicha ayrim tahliliy ma'lumotlar keltirilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье исследуется способность школьников применять полученные теоретические знания в повседневной жизни. Приведены некоторые аналитические данные о реализации международной программы оценивания PISA для оценки развития навыков студентов.

SUMMARY

This article examines the ability of schoolchildren to apply the acquired theoretical knowledge in everyday life. Some analytical data on the implementation of the international PISA assessment program for assessing the development of students' skills are presented.

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ НА УРОКЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

С.Шынназарова – кандидат филологических наук, доцент

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

Ф.Б.Мамбеткаримова – преподаватель

№ 1-школа Кегейлийского района

Таянч сўзлар: маданият, коммуникация, маданиятлараро коммуникация, методика, тил.

Ключевые слова: культура, коммуникация, межкультурная коммуникация, методика, язык.

Key words: culture, communication, intercultural communication, methodology, language.

Настоящее время показывает, что успех в международной деятельности во многом зависит от представителей области межкультурной коммуникации. Понятие межкультурная коммуникация берет свое начало от ключевых понятий: культура и коммуникация. Культура (от лат. *Cultura* – *возделывание, позднее – воспитание, образование, развитие, почитание*) – понятие, имеющее огромное количество значений в различных областях человеческой жизнедеятельности. Культура неразрывно связана с языком: язык не может существовать вне культуры, так же как и культура не может существовать без языка [1:317]. Коммуникация (от лат. *Communication* – сообщение, передача; *communicare* – делать общим, беседовать, связывать, сообщать, передавать) означает:

- 1) Путь сообщения (водная, воздушная, транспортная коммуникация);
- 2) Форму информационно-связи (телефон, телеграф, радио, электронная почта);
- 3) Акт общения, связь, взаимодействие между двумя или более индивидами, основанные на взаимопонимании (реплика, взгляды, жесты, обращение);
- 4) Сообщение информации одним лицом другому или ряду лиц; [2:13]

Можно привести еще ряд определений коммуникации, но по существу в широком смысле коммуникация понимается как связь, движение, передача информации. Содержательный характер вза-

имодействия людей определяется предметом их общения. На основе этого критерия различают такие виды общения, как межличностное, деловое, профессиональное, научное, политическое, информационное, межкультурное и т.д. [2:15], отсюда и происходит понятие межкультурной коммуникации.

Межкультурная коммуникация – это теоретическое и прикладное научное направление, находящееся на стыке лингвистики, культурологии и лингводидактики. Понятие межкультурной коммуникации начинает свое развитие с работ Э. Холла в начале 50-х годов. В 1970-х гг. практический характер данного курса был дополнен необходимыми теоретическими обобщениями. Существуют разные определения данного понятия. По Г. Трейгеру и Э. Холлу межкультурная коммуникация – идеальная цель, к которой должен стремиться человек в своем желании как можно лучше и эффективнее адаптироваться к окружающему миру [4:658]. А.Е.М.Верещагин и В.Г.Костомаров под межкультурной коммуникацией понимают адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам [3:138]. С.Г. Тер - Миасова утверждает, что межкультурная коммуникация – общение людей представляющих разные культуры [5:18].

Одним из лучших направлений современной методики является реализация межкультурной